

نقد و بررسی «دربادلان صفشکن»

سید مرتضی آوینی

دکتر محمد رضا سنگری

عزیز آذین فرد

کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی،

دبیر دبیرستان‌ها

و مدرس دانشگاه‌های جندی شاپور و

فرهنگیان دزفول

اشاره

در این مقاله نخست نویسنده متن یکی از فیلم‌های روایت فتح «دربادلان صفشکن» (درسی از فارسی ۱ پایه دهم) و آثارش معرفی شده است، سپس انواع توصیفات از نظرگاه موضوعی و سپس نکات سبکی و روایی، با ذکر شواهد مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: سید مرتضی آوینی، دربادلان صفشکن، توصیف، ادبیات دفاع مقدس

مقدمه

سید مرتضی آوینی در شهریور سال ۱۳۲۶ در شهری متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه خود را در شهرهای زنجان، کرمان و تهران به پایان رسانده و سپس به‌عنوان دانشجوی معماری وارد دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران شد.

وی به زبان عربی و تفسیر و به تبع آن، به قرآن و حدیث مسلط بود و روی مطالب و شرح‌های مختلف نهج‌البلاغه نیز خیلی جدی کار کرده بود. آوینی از کودکی با هنر انس داشت؛ شعر می‌سرود، داستان و مقاله می‌نوشت و نقاشی می‌کرد. تحصیلات دانشگاهی‌اش را نیز در رشته‌ای به انجام رساند که با طبع هنری او سازگار بود ولی بعد از پیروزی انقلاب اسلامی به فیلم‌سازی پرداخت.

با شروع کار جهاد سازندگی در سال ۵۸ به روستاها رفت که بیل بزند و به سازندگی بپردازد و مدتی بعد ضرورت‌های موجود باعث شد که بیل را کنار بگذارد و دوربین بردارد. اوایل سال ۵۹ به‌عنوان نماینده جهاد سازندگی به تلویزیون آمد و در گروه «جهاد»، که کارکنان تلویزیون آن را تأسیس کرده بودند، مشغول به کار شد. کار گروه جهاد در جبهه‌ها ادامه یافت و با شروع عملیات والفجر ۸، شکل کاملاً منسجم و به‌هم پیوسته‌ای پیدا کرد. آغاز تهیه مجموعه زیبا و ماندگار «روایت فتح» که بعد از این عملیات تا پایان جنگ به‌طور منظم از تلویزیون پخش شد به همان ایام باز می‌گردد.

آوینی در سال ۱۳۶۷ به مدت یک ترم در دانشگاه هنر «تمثیل‌شناسی در سینما» تدریس کرد ولی چون مطالب مورد نظرش برای تدریس با طرح درس‌های دانشگاه همخوانی نداشت، از ادامه تدریس صرف‌نظر کرد. آخرین سفر سید مرتضی آوینی به منظور تهیه فیلمی از حماسه رنج و مظلومیت شهدای فکه انجام گرفت. او در ساعت ۹/۳ صبح جمعه بیستم فروردین ۱۳۷۲ بر اثر برخورد با مین‌المیری به همراه هم‌رزم صدیقش سعید یزدان‌پرست، در قتلگاه فکه به سوی محبوبش پرواز کرد. رهبر فرزانه انقلاب در تشییع پیکر شهید آوینی

شرکت کردند و فرمودند: «از قول من به خانواده شهید آوینی تسلیت بگویند؛ هر چند خود بزرگ‌ترین داغ‌دار این مصیبت هستم».

آثار آوینی

آثار آوینی را می‌توان به سه دسته کلی شامل فیلم‌ها، مجلات و کتاب‌ها تقسیم کرد:

الف/ فیلم: سید مرتضی در طی سال‌های ۱۳۵۸ - ۱۳۷۲ لاقبل دویست برنامه برجسته تقدیم انقلاب کرده است.

ب/ مجلات:

ب-۱- مجله «سوره»

ب-۲- مجله «ادبیات داستانی»

ج/ کتاب:

ج-۱- «فتح خون»: تاریخ نوشته‌ای بر سفر کربلاست. مشهور است که شهید متن این کتاب را در محرم ۱۳۶۶ و با دیدی «اشراقی» نگاشته، که به همین دلیل تا فصل نهم بیشتر ادامه نیافته است.

ج-۲- «حلزون‌های خانه به دوش»: کوشش دیگری است در حوزه فرهنگ، هنر

و مطبوعات. ۱۲ مقاله‌ای که در این کتاب چاپ شده‌اند، به گفته ناشر دارای مضمونی مشترک یعنی معارضه جریان روشن‌فکری با انقلاب اسلامی در حوزه فرهنگ، هنر و مطبوعات‌اند.

ج-۳- «رستاخیزجان»: مجموعه‌ای است گزینش شده از مقالاتی که در طول سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱ نگارش یافته و در مطبوعات به چاپ رسیده است. مقالات کتاب در چهار بخش سامان یافته‌اند: ادبیات، فرهنگ، اجتماع و هنر.

ج-۴- «توسعه و مبانی تمدن غرب»: شهید آوینی در این سلسله مقالات، با دیدی موشکافانه عناصر گوناگون دنیای غرب را تحلیل می‌کند.

ج-۵- «آیینة جادو» (جلد اول): این کتاب، ثمره تجربه ده سال مستندسازی آوینی

است اما آنچه این کتاب را از دیگر کتب سینمایی متمایز می‌سازد، نگاه فلسفی - عرفانی حاکم بر مباحث آن است؛ نگاهی که برای طرح آن، تنها داشتن تخصص سینمایی کافی نیست.

ج-۶- «آیینة جادو» (جلد دوم): نقدهای سینمایی شهید آوینی را طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۷۱ در برمی‌گیرد. بخش عمده مقالات این کتاب به نقد و بررسی فیلم‌های ایرانی در طول پنج دوره جشنواره فیلم فجر ۱۳۷۱-۱۳۷۶ (جشنواره‌های هفتم تا یازدهم) و ارزیابی سیاست‌گذاری سینمای ایران در این سال‌ها اختصاص یافته است.

ج-۷- «آیینة جادو» (جلد سوم):

گفت‌و‌گوه‌ها، سخنرانی‌ها و مقالات سینمایی ج-۸- «آغازی بر یک پایان»: بیشتر نظرگاه‌های اعتقادی و سیاسی او را نشان می‌دهد.

ج-۹- «تسیم حیات»: این کتاب متن برنامه‌های تلویزیونی است که شهید بعد از رحلت حضرت امام (ره)، در فاصله سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۱ ساخته یا صرفاً متن آن‌ها را نوشته است.

ج-۱۰- «فردایی دیگر»: مجموعه‌ای هشت مقاله‌ای است که می‌توان آن‌ها را به دو دسته تقسیم کرد: مقالاتی که محور آن‌ها پرداختن به ماهیت فناوری (تکنولوژی) است و مقالاتی «در باره شعر».

ج-۱۱- «انفطار صورت»: اثری است متفاوت از سید مرتضی آوینی که در آن جایگاه گرافیک و نقاشی در تحولات تاریخی دوران انقلاب اسلامی بررسی می‌شود. آخرین کتاب از مجموعه دوازده جلدی آوینی است که برای نخستین بار زمستان ۸۷ منتشر شده است.

ج-۱۲- «گنجینه آسمانی»: به دلیل انتخاب متن درس «دریادلان صف‌شکن» از این کتاب، آن را به اختصار توضیح می‌دهیم. کتاب مذکور که گفتار متن همه فیلم‌های مستند «روایت فتح» را از اولین برنامه تا شهادت راوی فتح در برمی‌گیرد، اثر خامه سید مرتضی آوینی از متفکران نواندیش اسلامی و نویسنده‌گان معاصر است. مجموعه تلویزیونی روایت فتح به دلیل به کارگیری قلم نافذ، تأثیرگذار، تصویرهای بدیع ایثارگری‌ها و جانبازی‌های رزمندگان و بسیجیان سلحشور توانست به پربیننده‌ترین برنامه مستند تلویزیونی عرصه دفاع مقدس مبدل شود. شاید اگر راوی روایت فتح هم در برنامه‌اش فقط صحنه‌ها را توصیف و ارتباط آن‌ها را با یکدیگر بیان کرده بود، خواندن دوباره‌شان لطفی نداشت اما این چنین نیست. راوی سعی می‌کند با ذکر ماهیت تاریخی اتفاقات و ارزش آن در جهت اقامه قسط و عدل در سراسر جهان، عمق تاریخی صحنه‌ها را ارائه کند و مخاطب خویش را همواره ناظر بر این اعماق نگاه دارد و با ذکر معانی اعتقادی اعمال و اتفاقات، ارزش اعتقادی ماجرا را به مخاطب خویش گوشزد

کند. این کتاب شاید خوش‌خوان‌ترین و ساده‌ترین کتابی باشد که با نام سید شهیدان اهل قلم منتشر شده است. ضمناً بخش‌هایی از این کتاب با عنوان «شهری در آسمان» و «با من سخن بگو دو کوه»، به صورت جداگانه منتشر شده‌اند.

پیشینه تحقیق

اگرچه پژوهش‌های چندی درباره برخی از زوایای «دریادلان صف‌شکن» (درسی از فارسی ۱ پایه دهم) انجام شده، درباره توصیفات آن از نظرگاه موضوعی و سبک

راوی سعی می‌کند با ذکر ماهیت تاریخی اتفاقات و ارزش آن در جهت اقامه قسط و عدل در سراسر جهان، عمق تاریخی صحنه‌ها را ارائه کند و مخاطب خویش را همواره ناظر بر این اعماق نگاه دارد و با ذکر معانی اعتقادی اعمال و اتفاقات، ارزش اعتقادی ماجرا را به مخاطب خویش گوشزد کند

روایی، پژوهش جامع و مستقلى صورت نگرفته است و این اولین گام در این مسیر است. این پژوهش می‌تواند با پر کردن این خلأ تحقیقاتی به کمک دبیران ادبیات فارسی با تجربه و فرهیخته متوسطه دوم بیاید.

۲. بحث

ما در ادامه مقاله، توصیفات «دریادلان صف‌شکن» را از نظرگاه موضوعی و سپس نکات سبکی و روایی، با ذکر شواهد بررسی و تحلیل می‌کنیم.

۲-۱- توصیف دوره‌های تاریخ

دقیق توصیف کردن ادوار تاریخ به ما در شناخت علل شکوفایی یا انحطاط تمدن‌ها و ملل اسلام کمک می‌کند. شهید آوینی لایه‌های پنهانی تحولات تاریخ اسلام و به خصوص حادثه کربلا را می‌کاود. او با دقت تمام دریافته است که وقایع محرم سال ۶۱ (هـ.ق.) را نه به‌عنوان اتفاقاتی در گذشته دور، بلکه به مثابه نمادهایی از یک حقیقت همیشه زنده باید دید و می‌توان از دریچه روایت عبرت‌هایی مانا از آن‌ها دریافت کرد. از چنین نظرگاهی است که آوینی قطعاً این گونه را پیش چشم مخاطبش قرار می‌دهد. او معتقد است که تاریخ کربلا، تاریخ مصرف ندارد و به همین دلیل می‌کوشد کربلای ۶۱ هـ.ق و جنگ‌های صدر اسلام در زمان پیامبر (ص) را با کربلای ۱۳۶۱ هـ.ش در ایران گره بزند و نوعی «این همانی» و وحدت در دو حادثه را بجوید.

به یاد داشته باشیم که آوینی این متن‌ها را در زمانی نگاشته است که نه تنها مردم ایران دین‌داری خود را در محک آتش جنگ به خوبی آزموده‌اند بلکه امام و مقتدایشان بارها فرموده‌اند که شما دین خود را به اسلام و انقلاب ادا کرده‌اید و مورد تکریم و تحسین ایشان قرار گرفته‌اید. شواهد زیر شاخصه‌های مذکور را به دست داده است:

برای نمونه:

۱. تاریخ، مشیت باری تعالی است که از طریق انسان‌ها به انجام می‌رسد و تاریخ فردای کره زمین به وسیله این جوانان تحقق می‌یابد.
۲. اینجا آیین تجلی همه تاریخ است. همه تاریخ اینجا حاضر است؛ بدر و حنین و عاشورا اینجاست.

۲-۲- توصیف حالات

شهید آوینی مهارتی خاص در شکار آموزه‌های ناب عرفانی دارد. نوشته او تا حدودی برخوردار است از کشف؛ کشف حالت‌هایی که یا بار عارفانه دارند و یا ارزش توصیفی ویژه. این توصیف‌ها غالباً تازه‌اند و به‌نحوی خوب با تشبیه یا همسان‌انگاری گره می‌خورند. به واقع، پیوند کشف حالت‌های عرفانی با همسان‌انگاری پیوندی

مغلق نویسی

پیمان جلیل پور

کتابدار کتابخانه عمومی شمس تبریزی
شهرستان نیر (اردبیل)، کارشناس ارشد
علم اطلاعات و دانش‌شناسی

مغلق‌نویسی به معنی دشوارنویسی از بیماری‌های رایج در نگارش است و در میان بعضی از نویسندگان در حوزه‌های مختلف علمی شیوع بسیار دارد. به نظر این افراد، چنانچه نوشته‌ای پیچیده و دشوار باشد، ارزش علمی بیشتری دارد؛ در صورتی که چنین نیست و بهتر است نگارش مبتنی بر ساده‌نویسی باشد. اصولاً بعضی از افراد که از نظر علمی ضعیف‌اند، سعی می‌کنند ضعف خود را با دشوارنویسی پنهان سازند و نوشته‌های پرابهام و پیچیده را پوشش مناسبی برای پنهان کردن ضعف علمی خود می‌دانند. متن نوشته هر چه ساده‌تر و روان‌تر باشد، تأثیر بیشتری دارد و بر دل مخاطب بهتر می‌نشیند. در واقع، نوشته هر چه ساده‌تر باشد، راحت‌تر خوانده می‌شود. ساده‌نویسی کار چندان ساده‌ای نیست و نویسندگان باید بارها و بارها متن خود را ویرایش کند تا کلامش به پختگی و شیوایی لازم برسد. دشوارنویسی باعث می‌شود که خواننده با نگاهی گذرا و سریع از خواندن متن صرف‌نظر کند. (از همین‌روست که فرهنگستان زبان و ادب فارسی با واژه‌گزینی، سعی در جایگزینی لغات ساده و فارسی امروز با واژگان بیگانه و دشوار و رواج فارسی‌نویسی ساده امروزی دارد.) دانش‌آموزان در دوره ابتدایی با ساده‌نویسی در کتاب‌ها روبه‌رو می‌شوند و از همین دوره حساس از دشوارنویسی به دورند. به‌طور کلی، نوشته‌ای که از پیچیدگی و دشوارنویسی به دور باشد، می‌تواند جایگاه خاص خود را بیابد و خواننده نیز با این گونه نوشته‌ها راحت‌تر ارتباط برقرار کند.

استشهاد به روایت یا حدیث:

الف- علی - علیه‌السلام - می‌فرماید: عبادالله زنا انفسکم من قبل ان توزنوا و حاسبوها من قبل ان تحاسبوا و تنفسوا قبل ضیق الخناق و انقادوا قبل عنف السیاق و اعلموا انه من لم یعن علی نفسه حتی یکون له منها واعظ و زاجر لم یکن له من غیرها لاجر و لا واعظ؛

بندگان خدا! - کردار و گفتار- خود را بسنجید، پیش از آنکه آن را بسنجید، و حساب نفس خویش را برسید، پیش از آنکه به حسابتان برسند. - فرصت را غنیمت دانید - پیش از آنکه مرگ گلویتان را بگیرد و نفس کشیدن نتوانید. رام و گردن نهاده - به راه راست روید - پیش از آنکه به سختی رانده شوید. و بدانید آن کس که نتواند خود را پند دهد تا از گناه باز دارد، دیگری را نیابد تا این کار را برای او به جای آرد (علی بن ابی طالب، ۱۳۷۹: ۷۳).

ب- امام صادق - علیه‌السلام - در این روایت به ابن جنبد می‌فرماید:

«یا ابن جنبد، حق علی کل مسلم یعرفنا ان یعرض عمله فی کل یوم و لیلة علی نفسه فیکون محاسب نفسه، فان رای حسنة استزاد منها و ان رای سیئة استغفر منها لثلا یخزی یوم القیمة» (مجلسی، ۱۳۶۱: ۲۷۹/۷۸)

«ای پسر جنبد، بر هر مسلمانی که ما را می‌شناسد، لازم است که در هر روز و شب، اعمالش را بر خود عرضه بدارد و از نفس خود حساب بکشد. اگر کار خوبی در آن‌ها یافت، بر آن بیفزاید و اگر کار زشتی یافت، طلب بخشایش نماید تا در قیامت دچار رسوایی نگردد.»

برای نمونه:

بعضی از بچه‌ها گوشه خلوتی یافته‌اند و گذشته خویش را با وسواس یک قاضی می‌کاوند و سراپای زندگی خویش را محاسبه می‌کنند و وصیت‌نامه می‌نویسند. حق‌الله را خدا می‌بخشد، اما وی از حق‌الناس! و تو به ناگاه دلت پایین می‌ریزد: آیا وصیت‌نامه‌ات را تنظیم کرده‌ای؟

ادامه مطلب در وبگاه

مبارک و ستودنی است. آنجا که نویسندگان توانسته است عزلت‌گزینی رزمندگان را به یک قاضی وسواس تشبیه کند که به تفحص وسوسه‌انگیز کردار پیشین خویشتن می‌پردازد و اندرزنامه‌اش را به تحریر درمی‌آورد. از قضا این تشبیه بسیار زیبا و ملهم از آموزه‌های عرفانی است.

در کنار این توصیف نیرومند، بایسته و شایسته است به یکی از نظریات آوینی در زمینه رمزگشایی از عرفان‌های موجود اشاره کرد. مقاله اول کتاب حلزون‌های خانه به دوش، «کدام عرفان» نام دارد و به عارف‌نمایی و عرفان‌دروغین می‌پردازد. آوینی می‌پرسد این چه نوع عرفانی است که «نه تنها با کفر و شرک و الحاد جمع می‌شود که اصلاً با اعتقاد به خداوند و معاد باطل می‌گردد؟» و «خرامیدنی کبک‌وار و غمزه‌های بصری (!) و کرشمه‌های روشنفکرمانه» به آن نائل می‌شوند.

آری او معتقد است که عرفان اصیل اسلامی عرفانی زندگی‌ساز است نه زندگی‌سوز؛ این عرفان، عرفان سلوک و سیاست، سنگر و سجاده، خنده و خنجر، جمال و جلال، تعبد و تعقل است و همان عرفانی است که در زندگی پیامبر (ص) و ائمه طاهرین (ع) جلوه‌گر است.

از دیگر ویژگی‌های سبکی آوینی در توصیفاتش، پروردن حالات شخصیت‌های مثبت با استناد به آیات قرآن، احادیث و روایات است که بر غنا و تأثیر آن بر خواننده می‌افزاید. تفحص وسوسه‌انگیز کردار پیشین رزمندگان به‌سان قاضی دادگستر و حسابگری سراپای دقایق زندگی‌شان از این دست است.

استشهاد به آیات قرآن کریم

اشاره است به آیه «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و التنظر نفس ما قدمت لغد و اتقواالله ان الله خبیر بما تعملون» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! از مخالفت خدا بپرهیزید، و هر انسانی باید بنگرد تا چه چیز را برای فردایش از پیش فرستاده، و از خدا بپرهیزید که خداوند از آنچه انجام می‌دهید آگاه است» (حشر، ۱۸).